

РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено сучасний стан рівня зайнятості населення країни та безробіття. Проаналізовано чинники, які перешкоджають економічному розвитку ринку праці в Україні, а також обґрунтовано необхідність удосконалення державної політики зайнятості.

The current state of the country of employment and unemployment was investigated. The factors that impede the economic development of the labor market in Ukraine, as well as the necessity of improving the state employment policy were analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіку країни особливу увагу набувають проблеми ефективної зайнятості населення України, створення ринку робочої сили та запобігання масового безробіття. Ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків. Відповідно до Конституції України, одними з найважливіших прав людини визначаються соціально-економічні права. Серед них центральне місце посідає право на працю та, як його об'єктивна передумова, право на працевлаштування. Кон'юнктура ринку формується під впливом стану економіки, способу господарювання і структурних змін, технічного та організаційного рівнів підприємства, кількісно-якісної збалансованості засобів виробництва і робочої сили.

Серед визначених соціально-економічних проблем, найскладнішою є формування національного ринку праці та наявність безробіття. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя, відбувається зростання напруги на ринку праці, рівня та тривалості безробіття, поширюється розвиток вимушеної неповної та неформальної зайнятості, нелегальна трудова міграція тощо. Отже, проблема соціальної захищеності та зайнятості населення є вкрай актуальною для суспільства та держави.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемами зайнятості та розробкою шляхів вирішення проблеми безробіття в Україні займалися такі відомі науковці, як: О. Бугуцький, Д. Богиня, Я. Безугла, П. Василенко, В. Венедиктов, І. Веселяк, С. Дріжчана, В. Жернаков, Е. Лібанова, С. Іванов, Г. Кондратьєв, О. Магницька.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна частина питань, пов'язаних з дослідженням ринку праці та зайнятості населення недостатньо розкривають специфіку підприємств або потребують удосконалення. Для поліпшення державної політики зайнятості, вирішення проблем безробіття у наукових дослідженнях багатьох учених-економістів розкриваються їх напрями розвитку, але з огляду на регіональну специфіку розвитку ринку праці на Україні залишаються відкритими питання дієвості державних і регіональних програм зайнятості.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення сучасного стану рівня зайнятості населення країни та визначення чисельності безробітних за 2011–2012 рр., а також визначенню факторів, які перешкоджають економічному розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нестабільність світового економічного розвитку призводить до значних коливань зовнішньої та внутрішньої кон'юнктури, що безпосередньо впливає на можливість забезпечення зайнятості. Завдяки стабілізаційним тенденціям у 2012 р. загальна ситуація на ринку праці дещо поліпшилася, про що свідчить рис. 1. За статистичними даними зображеними на рис. 1, за 2012 р. чисельність зайнятого населення віком від 15 до 70 років збільшилася порівняно з 2011 р. на 30,1 тис. осіб та становила 20354,3 тис. осіб. Рівень зайнятості населення зріс від 59,2% до 59,7%.

Чисельність безробітних скоротилася за 2012 р. порівняно з 2011 р. у середньому на 75,5 тис. осіб і становила 1657,2 тис. осіб. Зниження рівня безробіття відбулося майже в усіх вікових групах, насамперед – серед молоді 15–24 років (з 18,6% до 17,3%). Деяке зростання рівня безробіття спостерігалось серед осіб віком 25–29 років та осіб віком 50–59 років [1].

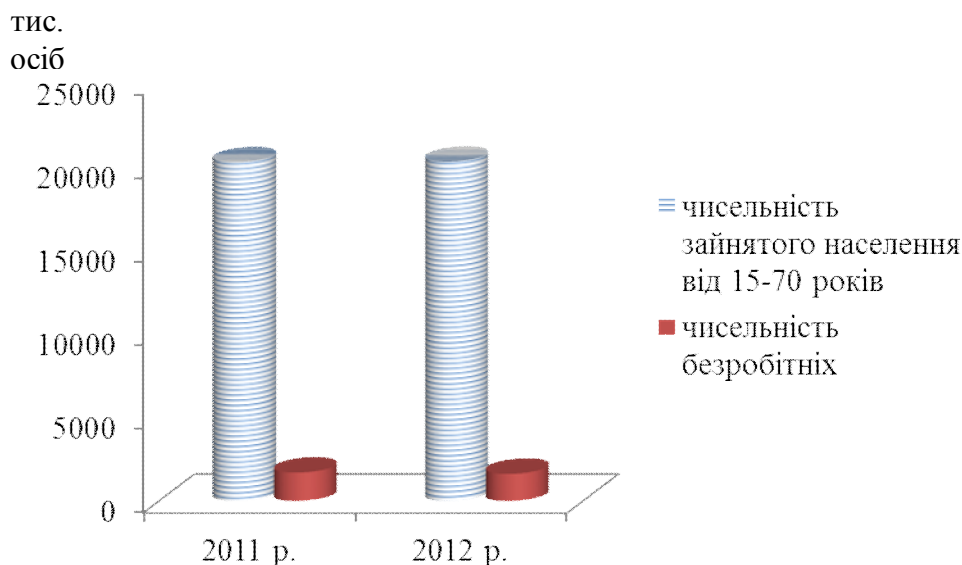

Рис. 1. Рівень зайнятості населення України

За даними Державної служби статистики, у 2012 р. чисельність зайнятого населення у віці 15–70 років, у порівнянні з 2011 р., збільшилася на 30,1 тис. осіб та становила 20,4 млн. осіб. Однак спад виробництва в другому півріччі 2012 р., зменшення кількості вільних робочих місць, збільшення попиту на кваліфіковану робочу силу, зростання майже в двічі чисельності працівників, які отримали попередження про майбутнє звільнення – призвело до погіршення ситуації на ринку праці. Рівень безробіття, визначений за методологією МОП, за друге півріччя виріс 0,2% і в цілому за рік склав 7,5% проти 7,9% у 2011 р. [1]

Із зареєстрованих службою зайнятості у 2012 р. безробітних більше половини склали жінки, понад 40% – молодь віком до 35 років, кожен третій безробітний належав до осіб, які мають додаткові гарантії щодо сприяння у працевлаштуванні. Майже кожний другий зареєстрований безробітний був сільським мешканцем. Більш детально можна розглянути рівень зайнятості населення регіонів України у 2012 р. за даними табл. 1. Як свідчать показники табл. 1, рівень зайнятості серед населення працездатного віку (від 15 до 70 років) зріс до 59,7% (59,2% у 2011 р.). Зростання цього показнику спостерігалось серед міського населення, а в сільській місцевості він знизився на 0,3% проте був вищим, ніж у міських поселеннях. Рівень зайнятості зріс в усіх регіонах країни. Найвищий рівень зайнятості спостерігався у містах Києві (64,5%) та Севастополі (62,2%), в АР Крим (62,1%), а найнижчий – в Івано-Франківській області (54,1%).

Кількість вакансій у кінці 2012 р. скоротилася майже вдвічі від попереднього періоду, а в березні поточного року становила 59 тис., це один з самих низьких показників. Кожна четверта вакансія, яка пропонується – з мінімальним розміром оплати праці. Попит на висококваліфіковану робочу силу майже в 10 разів перевищував попит на некваліфіковану робочу силу.

Середньооблікова кількість штатних працівників продовжує скорочуватися (за 2012 р. на 219 тис. осіб) та в лютому 2013 р. становила 10,2 млн. Скорочення чисельності працюючих спостерігалось в усіх регіонах України. Станом на 1 березня 2013 р. кількість зареєстрованих безробітних становила 589,1 тис. осіб. У грудні службою зайнятості України було отримано списки на працівників, яких попереджено про майбутнє звільнення, майже на 300 тис. осіб. Така ж тенденція зберігається і в цілому світі. Кількість безробітних людей у 2013 р.

збільшилась на 5,1 мільйона осіб та досягнула рівня 202 млн. Як прогнозує Міжнародна організація праці (МОП) у 2014 р., збільшиться число безробітних ще на 3 мільйони.

Усього протягом 2012 р. на обліку в службі зайнятості України перебувало 1,83 млн. незайнятих. Чисельність працевлаштованих громадян становила 764,4 тис. осіб, а рівень працевлаштування зріс від 41,1% у 2011 р. до 41,9% у 2012 р. За даними Державної служби зайнятості України, скорочуються обсяги вимушеної неповної зайнятості.

Таблиця 1

Рівень зайнятості населення за регіонами у 2012 р. (за матеріалами вибіркового обстеження населення з питань економічної активності (у % до всього населення відповідного віку))

Країна, область	Січень–березень		Січень–червень		Січень–вересень		Січень–грудень	
	всього, у віці 15–70 років	з них працездатного віку	всього, у віці 15–70 років	з них працездатного віку	всього, у віці 15–70 років	з них працездатного віку	всього, у віці 15–70 років	з них працездатного віку
Україна	58,8	66,2	59,6	66,9	60,1	67,4	59,7	67,1
АР Крим	60,6	69,6	61,8	70,4	62,6	71,1	62,1	70,6
Вінницька	57,6	63,6	58,4	64,3	59,2	65,1	58,9	65,0
Волинська	58,2	62,9	59,2	64,1	59,7	64,6	59,3	64,3
Дніпропетровська	60,8	70,0	61,7	71,1	61,9	71,6	61,4	70,9
Донецька	58,8	68,3	59,5	68,7	60,1	69,5	60,0	69,4
Житомирська	59,1	64,0	59,7	65,3	59,8	65,1	59,3	64,5
Закарпатська	58,0	64,5	58,1	65,1	58,2	64,9	57,5	63,8
Запорізька	59,4	67,7	60,4	69,4	61,2	70,2	60,6	69,4
Івано-Франківська	52,6	58,7	54,1	60,1	54,7	60,7	54,1	59,7
Київська	58,3	66,0	58,6	66,7	59,3	67,5	59,2	67,7
Кіровоградська	57,6	66,3	58,0	66,1	58,7	66,8	58,6	66,8
Луганська	57,2	64,4	58,4	65,7	58,9	66,1	58,5	66,0
Львівська	57,8	64,5	58,1	64,6	58,4	65,1	58,4	64,9
Миколаївська	59,5	68,1	59,8	68,1	60,2	68,5	59,9	68,0
Одеська	58,2	66,1	59,1	66,6	59,6	67,1	59,2	66,7
Полтавська	58,1	67,9	58,9	68,1	59,5	67,9	59,3	67,6
Рівненська	58,1	61,8	58,9	62,3	59,4	62,9	59,2	62,6
Сумська	58,8	65,3	59,6	65,2	60,0	65,4	59,9	65,6
Тернопільська	54,5	59,5	55,6	60,2	56,5	61,2	55,5	60,3
Харківська	59,9	68,8	60,5	69,4	61,3	70,0	61,2	69,9
Херсонська	58,3	66,1	59,1	67,0	59,4	67,1	58,7	66,4
Хмельницька	58,5	64,6	59,3	65,6	59,6	65,8	59,0	65,3
Черкаська	58,5	69,0	59,0	69,0	59,6	69,1	59,4	68,6
Чернівецька	57,2	56,9	57,9	58,2	58,2	58,8	57,9	58,8
Чернігівська	59,4	65,0	59,8	65,5	60,5	65,9	60,1	65,6
м. Київ	63,6	69,7	64,2	70,3	64,9	71,3	64,5	71,0
м. Севастополь	63,2	70,3	62,9	70,2	63,4	71,4	62,2	70

Чисельність працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати, у 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. зменшилася на 51,6 тис. осіб та становила 137,9 тис. осіб (1,3% середньооблікової кількості штатних працівників). Кількість працюючих у

режимі неповного робочого дня (тижня) скоротилася на 172,1 тис. осіб і становила 736,8 тис. осіб. Водночас ринок праці зберігає низку суттєвих системних вад, які перешкоджають ефективному поширенню позитивних соціальних ефектів економічного розвитку, серед яких насамперед виділено:

1. Неефективна структура зайнятості. Сьогодні у структурі зайнятого населення України значною залишається частка представників найпростіших професій (23,4% у 2012 р.). Натомість частка професіоналів і фахівців у структурі зайнятих залишається невисокою (відповідно 14,8% та 11,2%). Збереження індустріальної структури зайнятості в Україні на противагу інноваційній, характерній для економічно розвинених економік, ускладнює можливості переходу до інноваційної моделі розвитку [2, с.120–129].
2. Збереження значної частки неефективних робочих місць. Повільні темпи структурної перебудови економіки, обмежені інвестиційні можливості та слабка мотивація роботодавців ускладнюють процес створення ефективних робочих місць, який мав би сприяти підвищенню конкурентоспроможності робочої сили в Україні. Реальна вартість створення нового робочого місця значно перевищує виплати та податкові пільги, за допомогою яких держава намагається заохочувати роботодавця до створення робочих місць. Наслідком цього може стати ослаблення стимулів для роботодавців до створення нових робочих місць і працевлаштування безробітних [3, с.7–11]. Зберігається значна частка неформальної зайнятості, переважно – у сільському господарстві (64,8%), а також у значній кількості в будівництві, торгівлі, ремонті автомобілів, діяльності готелів та ресторанів [4, с.9–11]. На думку автора, розвиток недержавного сектору відбувається не стільки у спосіб створення цивілізованої системи малого та середнього бізнесу, скільки за рахунок перерозподілу населення у неформальну зайнятість. Відхід матеріальних інтересів значної частини населення в «тінь» спотворює трудову мотивацію, соціальні та професійні орієнтації, призводить до зміни системи особистих цінностей.
3. Поширення нестандартних форм зайнятості. Досить широкого розповсюдження набуло використання в Україні запозиченої праці в межах схем лізингу персоналу, аутстафінгу та аутсорсингу. Законодавча неврегульованість цих питань призводить до поширення прихованих трудових відносин, що послаблює трудовий захист працівників. Доволі часто умови тимчасової зайнятості (строкові трудові договори, контракти) застосовуються до працівників, зайнятих на постійній основі, або тих, які виконують роботи, які не є тимчасовими [5, с.163–171].
4. Неузгодженість розвитку ринку праці з ринком освітніх послуг. Для економіки України характерним залишається існування значних освітньо-кваліфікаційних диспропорцій між попитом на робочу силу та її пропозицією. Незбалансованість обсягів потреби (з боку підприємств) у працівниках певних професій з обсягами пропозиції (з боку освітніх закладів) призводить до суттєвих диспропорцій: збільшення кількості претендентів на одну вакантну посаду за одними видами професій та нестачі кваліфікованих працівників за іншими. Слабка мотивація роботодавців до участі у підготовці навчальних програм, узгодженні освітніх і професійних стандартів, відсутність економічної зацікавленості навчальних закладів у підготовці, працевлаштуванні та закріпленні на робочих місцях випускників призводить до збереження значної частки випускників у складі незайнятого населення [6, с.75–79]. Згідно Закону України «Про зайнятість населення» передбачається право учнів і студентів проходити стажування за професією (спеціальністю), за якою здобувається освіта, на підприємствах. Проте існують серйозні обмеження застосування цієї практики, оскільки роботодавець, наймаючи людину на тимчасові неоплачувані робочі місця, має можливість не сплачувати їй заробітну плату [7].
5. Слабка мотивація до підвищення кваліфікації кадрів з боку і роботодавців, і працівників. Існуючий стан професійної підготовки в Україні свідчить про скорочення чисельності працівників, навчених новим професіям, та працівників, які підвищили кваліфікацію. Причому найбільш суттєвим є скорочення їхньої чисельності у промисловості, оскільки не забезпечено можливості професійного навчання працівників за рахунок фінансових ресурсів підприємств [8, с.3–10].

Розглянувши низку негативних явищ, які впливають на рівень зайнятості населення, важливе значення для активізації державної політики на ринку праці при впровадженні Законів України «Про зайнятість населення», «Про професійний розвиток працівника», «Про стимулювання інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про соціальний діалог», а також прийнята Постанова КМУ № 1008, якою схвалена Державна програма сприяння зайнятості населення і стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 р.

Запровадження додаткових стимулів для роботодавців до створення робочих місць, розширення доступу до професійного навчання та підвищення кваліфікації для працівників, збільшення можливостей працевлаштування для молоді та інших категорій населення, поширення самозайнятості населення мають сприяти поліпшенню загальної соціально-економічної ситуації в країні. Підвищення рівня зайнятості населення, поліпшення якості робочих місць дадуть змогу скоротити видатки бюджетів різних рівнів на соціальну допомогу. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» можливе сприяння підвищенню конкурентоспроможності громадян віком понад 45 років у спосіб надання ваучера для перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності [7].

Висновки і перспективи подальших розробок. Проблема безробіття є однією із ключових у ринковій економіці. Політику зайнятості необхідно провадити в межах загальної економічної політики, де зайнятість – одна з головних економічних цілей держави.

В Україні повинна проводитись політика покращення зайнятості. Зокрема, надання дотації підприємцям, які беруть на себе зобов'язання підтримувати обумовлений рівень зайнятості, надання консультаційної допомоги безробітним. Важливим напрямом запобігання безробіттю серед молоді є реалізація спеціалізованих програм, які забезпечують розширення зайнятості молоді шляхом створення для неї додаткових робочих місць без великих матеріальних витрат, зокрема шляхом організації сезонної і тимчасової участі в проведенні сільськогосподарських робіт. Державна активна політика зайнятості передбачає розроблення програм сприяння зайнятості. Ці програми можуть охоплювати як окремі категорії населення (молодь, жінок, інвалідів), так і специфічні випадки загрози безробіття, зумовлені економічною або іншою ситуацією. Метою державних і регіональних програм зайнятості повинно бути сприяння зайнятості населення, задоволення потреб громадян у праці.

Список використаної літератури

1. Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Богиня Д. П. Основи економіки праці: навч. посіб. / Д. П. Богиня. – 3-тє вид. – К.: Знання-Прес, 2002. – С. 270.
3. Соколова Т. М. Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції / Т. М. Соколова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 2. – С. 7 – 11.
4. Колишня Л. М. Безробіття в умовах формування ринкових відносин / Л. М. Колишня // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 6. – С. 9 – 11.
5. Безтелесна Л. І. Державне регулювання зайнятості: підручник [для студ. вищих навч. закл.] / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик / Національний ун-т водного господарства та природокористування. – Рівне: НУВГП, 2006. – 210 с.
6. Левчук Г. В. Сучасні проблеми, тенденції та аналіз безробіття населення в Україні / Г. В. Левчук // Вісник Бердянського університету економіки. – № 3 (7). – 2009. – С. 75 – 79.
7. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 р., № 803 – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Пазюк О. Проблеми безробіття в Україні / О. Пазюк, О. Пономарьова // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 2. – С. 3 – 10.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014.